

مقدمه

آمار و اطلاعات مربوط به نیروی انسانی، برای نخستین بار در سال ۱۳۱۸ توسط اداره کل آمار و ثبت احوال، در برخی از شهرهای مهم کشور گردآوری شد. در سال ۱۳۳۵، ضمن اجرای اولین سرشماری عمومی نفوس که توسط اداره کل آمار عمومی اجرا شد، اطلاعاتی چند در این زمینه به دست آمد. سپس با اجرای چند طرح آماری در زمینه‌های کشاورزی، صنعت و جمعیت، در زمره آمار جمع‌آوری شده، اطلاعات مربوط به نیروی انسانی نیز متناسب با موضوع طرح، مورد توجه قرار گرفت. در سال‌های ۱۳۳۷ و ۱۳۴۱، سازمان برنامه با همکاری اداره کل مطالعات نیروی انسانی و آمار وزارت کار و امور اجتماعی، آمارگیری‌هایی را در زمینه نیروی انسانی انجام داد و نتایج آن را منتشر کرد.

در سال‌های بعد، مرکز آمار ایران ضمن اجرای سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و آمارگیری جاری جمعیت ۱۳۷۰، آمار و اطلاعات اساسی مربوط به نیروی انسانی را جمع‌آوری نموده و علاوه بر آن از سال ۱۳۷۶، طرح نمونه‌گیری ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار را نیز به اجرا درآورده است و تا سال ۱۳۸۳ هر سال این طرح اجرا گردیده، در سال‌های مذکور اطلاعات آبان ماه به عنوان نماینده سال ارائه شده است. از سال

۱۳۸۴ طرح آمارگیری از نیروی کار جایگزین طرح مذکور گردیده است، شایان ذکر است با توجه به ویژگی‌های این طرح، اطلاعات ارائه شده در این سال‌ها متوسط اطلاعات سالانه می‌باشد.

برای تهیه و تنظیم آمار و اطلاعات این فصل، از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، طرح آمارگیری از نیروی کار مرکز آمار ایران و نیز از اطلاعات ارائه شده توسط معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان تهران استفاده شده است. اطلاعاتی که در این فصل ارائه می‌شود شامل تعداد جمعیت فعال و غیرفعال، ویژگی‌های جمعیت شاغل در بخشهای مختلف اقتصادی و آمار کارکنان دولت می‌باشد.

در آمار ارائه شده توضیح نکات زیر ضروری است:

در طرح آمارگیری از نیروی کار، جامعه آماری نمونه فقط شامل خانوارهای معمولی ساکن می‌باشد و خانوارهای دستجمعی و معمولی غیرساکن را دربر نمی‌گیرد.

تعاریف مفاهیم

کار: آن دسته از فعالیت‌های اقتصادی (فکری یا بدنی) که به منظور کسب درآمد (نقدی و یا غیر نقدی) صورت پذیرد و هدف آن تولید کالا یا ارائه خدمت باشد.

جمعیت فعال اقتصادی: تمامی اعضای ۱۰ ساله و بیش‌تر خانوارها که در هفت روز قبل از مراجعه مأمور آمارگیری شاغل و یا بی‌کار بوده‌اند، جمعیت "فعال اقتصادی" به شمار می‌آیند. محصلان، خانه‌داران و دارندگان درآمد بدون کار، چنان‌چه شاغل و یا بی‌کار نیز بوده‌اند، "فعال اقتصادی" محسوب می‌شوند.

در طرح آمارگیری از نیروی کار در سال ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ تمام افراد ۱۰ ساله و بیش‌تر (حداقل سن تعیین شده)، که در هفته تقویمی قبل از هفته آمارگیری (هفته مرجع) طبق تعریف کار، در تولید کالا و خدمات مشارکت داشته (شاغل) و یا از قابلیت مشارکت برخوردار بوده‌اند (بیکار)، جمعیت فعال اقتصادی محسوب می‌شوند.

جمعیت غیر فعال اقتصادی: تمامی اعضای ۱۰ ساله و بیش‌تر خانوارها که در هفت روز قبل از مراجعه مأمور آمارگیری شاغل و یا بی‌کار نبوده‌اند و در یکی از گروه‌های محصل، خانه‌دار، دارای درآمد بدون کار و سایر طبقه‌بندی شده‌اند به عنوان جمعیت "غیرفعال اقتصادی" به شمار می‌آیند.

در طرح آمارگیری از نیروی کار در سال‌های ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ تمام افراد ۱۰ ساله و بیش‌تر که در طول هفته مرجع طبق تعریف، در هیچ یک از دو گروه شاغلان و بیکاران قرار نمی‌گیرند، جمعیت غیر فعال اقتصادی محسوب می‌شوند. **شاغل:** تمام افراد ۱۰ ساله و بیش‌تر که در طول هفته مرجع طبق تعریف کار، حداقل یک ساعت کار کرده و یا بنا به دلایلی به‌طور موقت کار را ترک کرده باشند، شاغل محسوب می‌شوند. شاغلان به‌طور عمده شامل دو گروه مزد و حقوق‌بگیران و خوداشتغالان می‌شوند. ترک موقت کار در هفته مرجع با داشتن پیوند رسمی شغلی، برای مزد و حقوق‌بگیران و تداوم کسب و کار برای خوداشتغالان، به‌عنوان اشتغال محسوب می‌شود. افراد زیر نیز به لحاظ اهمیتی که در فعالیت اقتصادی کشور دارند، شاغل محسوب می‌شوند:

- افرادی هستند که بدون دریافت مزد برای یکی از اعضای خانوار خود که با وی نسبت خویشاوندی دارند کار می‌کنند (کارکنان فامیلی بدون مزد).

- کارآموزانی که در دوره کارآموزی فعالیتی در ارتباط با فعالیت مؤسسه محل کارآموزی انجام می‌دهند، یعنی مستقیماً در تولید کالا یا خدمات سهیم هستند و فعالیت آن‌ها "کار" محسوب می‌شود.

- محصلانی که در هفته مرجع مطابق تعریف، کار کرده‌اند.
- تمام افرادی که در نیروهای مسلح به صورت کادر دائم یا موقت خدمت می‌کنند (نیروهای مسلح پرسنل کادر و سربازان، درجه‌داران، افسران وظیفه نیروهای نظامی و انتظامی).

برای دقت در کاربرد این تعریف، در سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ افرادی که در هفته ۸ ساعت و بیش‌تر کار کرده‌اند شاغل منظور شده‌اند ولی در سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ آمارگیری جاری جمعیت ۱۳۷۰ و آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار سال‌های ۱۳۷۶ لغایت ۱۳۸۳، کسانی که در هفت روز گذشته (قبل از مراجعه مأمور آمارگیری) حداقل ۲ روز کار کرده‌اند، شاغل به حساب آمده‌اند. همچنین در سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵، آمارگیری جاری جمعیت ۱۳۷۰ و آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار سال‌های ۱۳۷۶ لغایت ۱۳۸۳ کسانی که دارای شغلی هستند ولی در هفت روز گذشته به اقتضای فصل و ماهیت فصلی کار خود، کار نکرده‌اند (بیکاران فصلی)، مشروط بر آنکه در جستجوی کار دیگری هم نبوده باشند شاغل محسوب شده‌اند، به استثنای سرشماری‌های ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ که در شمار بیکاران منظور شده‌اند. ضمناً قابل ذکر است که سؤالات مربوط به شاغلان در سرشماری‌های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۷۵، آمارگیری جاری جمعیت ۱۳۷۰ و آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بی‌کاری خانوار سال‌های ۱۳۷۶ لغایت ۱۳۸۳، از افراد ۱۰ ساله و بیش‌تر و در سرشماری ۱۳۶۵، از افراد ۶ ساله و بیش‌تر پرسش شده است. در تمامی آمارگیری‌های مذکور، افرادی که در هنگام سرشماری به انجام خدمت وظیفه عمومی مشغول بوده‌اند در شمار شاغلان به حساب آمده‌اند.

همچنین شایان ذکر است تعریف شاغل در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ منطبق بر تعریف ارائه شده در این فصل می‌باشد.

بیکار: افرادی که ۷ روز پیش از مراجعه مأمور سرشماری حداقل یک ساعت کار نکرده‌اند و دارای شغلی نیز نبوده‌اند در صورت داشتن دو شرط ذیل بی‌کار محسوب می‌شوند.

۱- در ۳۰ روز گذشته برای جستجوی کار، اقدامات مشخصی را نظیر ثبت نام یا پیگیری در مؤسساتی کاربایی، پرس و جو از دوستان، تماس با کارفرمایان، مطالعه آگهی‌های استخدامی و ... انجام داده باشند.

در هفت روز گذشته، شاغل، بیکار و محصل نبوده و به خانه‌داری مشغول بوده‌اند، خانه‌دار منظور شده‌اند. در آمارگیری جاری جمعیت ۱۳۷۰، تمامی زنان و مردانی که در هفت روز گذشته، شاغل، بیکار، محصل و بازنشسته نبوده و به خانه‌داری مشغول بوده‌اند، خانه‌دار منظور شده‌اند.

دارای درآمد بدون کار: کسانی که شاغل، بیکار، محصل و خانه‌دار محسوب نمی‌شوند و درآمدهای مستمری مانند حقوق بازنشستگی، حقوق وظیفه، درآمد املاک و مستغلات، سود سهام و ... دارند، دارای درآمد بدون کار محسوب می‌شوند.

نرخ مشارکت اقتصادی (نرخ فعالیت): عبارت است از نسبت جمعیت فعال (شاغل و بی‌کار) ۱۰ ساله و بیش‌تر به جمعیت در سن کار ۱۰ ساله و بیش‌تر، ضرب در ۱۰۰.

نرخ بیکاری: عبارت است از نسبت جمعیت بی‌کار به جمعیت فعال (شاغل و بی‌کار)، ضرب در ۱۰۰.

نرخ بیکاری جمعیت ۲۴-۱۵ ساله: عبارت است از نسبت جمعیت بیکار ۲۴-۱۵ ساله به جمعیت فعال ۲۴-۱۵ ساله ضرب در ۱۰۰.

سهام اشتغال ناقص: عبارت است از نسبت جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی به جمعیت شاغل، ضرب در ۱۰۰.

گروه عمده شغلی: با بررسی مشاغل موجود در کشور و انطباق آن‌ها با آخرین طبقه بندی بین المللی مشاغل (ISCO-۸۸)، تمامی مشاغل به ۱۰ گروه بزرگ تقسیم شده است. هر یک از این گروه‌ها که در فهرست مربوط با یک عدد (کد) یک رقمی مشخص شده است، "گروه عمده شغلی" نامیده می‌شود.

گزیده اطلاعات

در سال ۱۳۹۶ بر اساس نتایج طرح آمارگیری از نیروی کار ۴۰/۴ درصد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر، فعال محسوب می‌شوند که این نرخ در بین مردان ۶۵/۴ درصد و در بین زنان ۱۵/۱ درصد می‌باشد. نرخ بیکاری در میان این گروه جمعیتی ۱۱/۰ درصد بوده که نرخ بیکاری مردان ۸/۹ درصد و زنان ۲۰/۰ درصد بوده است. همچنین در این سال نرخ بیکاری جمعیت فعال ۲۴-۱۵ سال ۲۵/۸ درصد بوده است. توزیع نسبی شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر در سه بخش عمده فعالیت های اقتصادی عبارت است از ۱/۱ درصد در بخش کشاورزی، ۳۳/۹ درصد در بخش صنعت و ۶۵ درصد در بخش خدمات.

۲- آماده به کار باشند، یعنی طی یک دوره ۱۵ روزه شامل ۷ روز گذشته و ۷ روز آینده آمادگی شروع کار را داشته باشند، همچنین افراد ذیل بی‌کار محسوب شده‌اند.

- در انتظار شروع کار جدید هستند، یعنی برای آنان کاری مهیا شده و قرار است در آینده به آن کار مشغول شوند و نیز آماده به کار (طبق تعریف) هستند.

- در انتظار بازگشت به شغل قبلی و نیز آماده به کار (طبق تعریف) هستند. منظور از "در انتظار بازگشت به شغل قبلی" این است که فرد قبلاً دارای کار بوده و به دلایلی کار خود را از دست می‌دهد و پیوند رسمی شغلی ندارد ولی در انتظار بازگشت به شغل خود به سر می‌برد.

اشتغال ناقص زمانی: افراد دارای اشتغال ناقص زمانی شامل تمام شاغلانی است که در هفته مرجع، حاضر در سر کار یا غایب موقت از محل کار بوده، به دلایل اقتصادی نظیر رکود کاری، پیدا نکردن کار با ساعت کار بیش‌تر، قرار داشتن در فصل غیر کاری و ... کمتر از ۴۴ ساعت کار کرده، خواهان و آماده برای انجام کار اضافی در هفته مرجع بوده‌اند.

بیکار قبلاً شاغل: کسانی که شاغل به حساب نمی‌آیند ولی قبلاً شاغل بوده و در هفت روز قبل از مراجعه مأمور آمارگیری مطابق تعریف، بیکار بوده‌اند بیکار قبلاً شاغل محسوب می‌شوند.

بیکار قبلاً غیرشاغل: کسانی که شاغل یا بیکار قبلاً شاغل بوده و در هفت روز گذشته شاغل، بیکار و محصل نبوده و به شاغل محسوب نمی‌شوند و در هفت روز قبل از مراجعه مأمور آمارگیری مطابق تعریف، بیکار بوده‌اند در این گروه قرار می‌گیرند.

محصل: کسانی که شاغل یا بیکار محسوب نمی‌شوند و در هفت روز قبل از مراجعه مأمور آمارگیری در حال تحصیل بوده‌اند، محصل به حساب می‌آیند.

خانه‌دار: در سرشماری‌های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵، تمامی زنانی که در هفت روز گذشته قبل از مراجعه مأمور آمارگیری شاغل یا بی‌کار نبوده و به خانه‌داری (در منزل خود) مشغول بوده‌اند، خانه‌دار منظور شده‌اند. در سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵، طرح آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار سال‌های ۱۳۷۶ لغایت ۱۳۸۳ و همچنین طرح آمارگیری از نیروی کار سال ۱۳۸۴، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ تمامی زنان و مردانی که

در سال ۱۳۹۶ تعداد ۸۹۸۸۸ فرصت شغلی در استان ایجاد شده است که نسبت به سال قبل ۲۰/۶ درصد کاهش یافته است. همچنین حدود ۱۱۷ هزار نفر متقاضی کار در مراکز کاریابی استان ثبت نام نموده اند که ۶۶/۷ درصد آن مردان و ۳۳/۳ درصد آن را زنان تشکیل داده اند.

همچنین ۲۱/۶ درصد از متقاضیان در گروه سنی ۱۵-۲۴ ساله، ۵۱/۳ درصد در گروه سنی ۲۵-۳۴ ساله، ۱۵/۳ درصد در گروه سنی ۳۵-۴۴ ساله، ۷/۴ درصد از متقاضیان در گروه سنی ۴۵-۵۴ ساله و مابقی در گروه سنی ۵۵ ساله و بیشتر قرار دارند. قابل ذکر است که ۷۶ درصد از این متقاضیان دارای تحصیلات دانشگاهی می باشند. در این سال بیش از ۲۹ هزار نفر از طریق مراکز کاریابی، به کار گماشته شده اند که ۶۷/۲ درصد مرد و ۳۲/۸ درصد زن بوده اند.